

A. Ukhova, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SOCIO-CULTURAL ADAPTATION BEHAVIOR OF INTELLECTUAL MIGRANTS IN A NEW ENVIRONMENT

Starting from the second half of the 20th century, migration has gained a global scale, covering all continents, different social layer and groups of society, various spheres of public life. Despite the many positive aspects that migration brings, there is a negative side – the social adaptation of migrants to new living conditions.

Key words: intellectual migration, sociocultural adaptation, migrants' problems.

А. Ухова, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ АДАПТАЦИОННОЕ ПОВЕДЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ МИГРАНТОВ В НОВОЙ СРЕДЕ

Начиная со второй половины XX в., миграция приобрела мировой масштаб, охватила все континенты, разные социальные слои и группы общества, различные сферы общественной жизнедеятельности. Несмотря на множество положительных аспектов, которые несет миграция, существует и отрицательная сторона – социальная адаптация мигрантов к новым условиям жизни.

Ключевые слова: интеллектуальная миграция, социокультурная адаптация, проблемы мигрантов.

УДК 327.88

А. Замятин, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ САНКЦІЙ ЯК ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ (НА ПРИКЛАДІ ВІДНОСИН МІЖ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ТА ГРУЗІЄЮ)

На прикладі відносин між Російською Федерацією та Грузією аналізується практика взаємного застосування санкцій – насамперед на предмет оцінки їхньої ефективності. Визначено, що в цьому випадку очевидна різниця політико-економічних потенціалів не дозволяє говорити про взаємно порівнюваний результат встановлення санаційного режиму, натомість санкції, як частина наймасштабніших зовнішньополітичних заходів, справді можуть бути ефективними.

Ключові слова: конфлікти, Російська Федерація, Грузія, Кавказ, зовнішня політика Росії, санкції.

Постановка проблеми. Після закінчення "гарячої фази" російсько-грузинської війни у серпні 2008 р. Росія та Грузія вдаються до протистояння на інших напрямках. Основною зброєю, крім "класичної" дипломатії, тепер є економіка. Ця обставина відповідним чином формує розвиток грузинської політико-економічної системи загалом, а Російську Федерацію підштовхує до пошуку альтернативних джерел постачання традиційно грузинських товарних груп.

У цьому контексті, а також ураховуючи той факт, що серед ненасильницьких інструментів зміни поведінки зовнішнього актора нині саме санкції є найбільш популярними й успішними, очевидно є потреба в детальному вивченні саме цього аспекту російсько-грузинських відносин.

Мета статті. З огляду на зростання, після початку російсько-української війни в 2014 р., широкого суспільного інтересу до санкцій як явища паралельно постає необхідність ґрунтовного дослідження всіх без винятку аналогічних випадків – особливо тих, де однією зі сторін виступає Російська Федерація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Санкційні механізми ретельно вивчаються й аналізуються такими українськими науковцями, спеціалістами та практиками, як В. Гвоздь, Ю. Горбулін, М. Капітоненко, І. Куса й ін. Щодо західної науки, то принциповими для розуміння нами того погляду на процеси на пострадянському просторі, що їх дотримується інтелектуальна еліта Європи та Північної Америки, є праці, наприклад, А. Умландта, а по південнокавказькому регіону визнаним спеціалістом є Т. де Вааль.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу, яка приділяється механізмам й безпосередньому впливу санкцій на економіку Російської Федерації, у вітчизняному та західному науковому полі натеper не так багато дослі-

джень, присвячених конкретним прикладам двосторонньої боротьби в політико-економічній площині – а саме із застосуванням різних санкцій. Саме такий аналіз, на прикладі відносин між Росією та Грузією, і є завданням цього дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Санкції, як частина зовнішньополітичного інструментарію держав світу, характеризуються багатою історією використання. Незважаючи на те, що найбільш активно їх почали впроваджувати після Першої світової війни, ще в 432 р. до н. е. світ побачила так звана "Мегарська псефізма" [1], яка в сучасному розумінні і є "санкціями" – тобто, комплексом політико-економічних заходів, спрямованих на зміну поведінки зовнішнього актора [12].

На практиці, санкції передбачають широкий спектр дій – від заборон суто економічного характеру до, наприклад, неможливості для окремої держати взяти участь в Олімпійських іграх чи інших міжнародних змаганнях. Виділяють такі види санкцій – політичні, економічні (включаючи торгівлю, фінансові й ін.), військові, дипломатичні й культурні [2]. Цей перелік не є вичерпним, проте саме такі санкції впроваджуються найчастіше.

Ці "класичні" типи впроваджувалися багато разів і з різними, подекуди доволі неочікуваними наслідками. Найпоширенішою проблемою їхнього використання є те, що вони можуть мати негативний вплив не лише на "цільову" країну (групу країн), а й на їхнього ініціатора. Крім того, впроваджені проти держави санкції можуть призвести до зростання рівня підтримки населенням дій політичного керівництва цієї держави – так званий "Ефект прапора" [22]. Ураховуючи ці й інші аспекти, можна говорити про те, що досвід застосування санкцій на пострадянському просторі є досить показовим.

У XXI ст., ситуація на Південному Кавказі формується в умовах співробітництва і протистояння на дво- та багатосторонньому рівні між трьома колишніми радян-

ськими республіками "Закавказзя" – Азербайджаном, Вірменією та Грузією, а також прилеглими державами – Туреччиною, Іраном і Росією, у меншій мірі – пострадянськими державами Центральної Азії.

Процес становлення грузинської державності після 1991 р. відбувався досить складно. Впроваджені політико-економічні реформи часто призводили до ще більшої стагнації, чому сприяла не лише недосвідченість тодішнього керівництва держави в ринковій економіці та загальносвітові фінансові труднощі, а й складний період активної фази етноконфліктів на Кавказі та громадянської війни в самій Грузії [11].

Таким був загальний контекст розвитку як економіки, так і грузинської державності загалом. Відчутне зростання економіки Грузії сталося лише на початку нового тисячоліття – так, із 2003 по 2012 рр. грузинський експорт виріс у п'ятеро, а імпорт – у 7 разів [9].

Відносини Грузії й Росії ніколи не можна було охарактеризувати як безпроблемні. До "п'ятиденної війни" були й інші війни – економічні. Проте події серпня 2008 р. призвели, окрім інших наслідків, до повного розриву дипломатичних відносин між Російською Федерацією та Грузією [7]. Починаючи з березня 2009 р., у Тбілісі й Москві працюють, замість Посольств, лише секції представництва інтересів двох країн, при відповідних Посольствах Швейцарської Конфедерації у двох столицях [7]. Розрив дипломатичних відносин – явище, з одного боку, у сучасному міжнародному житті практично унікальне, з іншого – його, на думку автора, теж можна розглядати як один із видів санкцій.

Із доктринального погляду, прийнятий офіційним Тбілісі в 2017 р. "Стратегічний оборонний огляд", який займає важливе місце в довготерміновому плануванні оборонної політики країни, в одному ряду з "Концепцією національної безпеки", закріплює за Російською Федерацією статус агресора [8].

Однак навіть при майже повному бойкотуванні російською стороною грузинських продуктів, починаючи ще з 2006 р., і припиненні дипломатичних зв'язків, а це означає – де-юре закритому кордоні між двома державами, торгівля повністю не зупинилася [11]. Як і за аналогічних конфліктів по всій планеті, вона відбувалася за посередництва третіх країн, іноді – через нелегальні канали торгівлі.

Так, навіть після російського ембарго на грузинську продукцію, експорт Грузії (як і імпорт) навіть збільшувався [9]. Однак постачальники таких продуктів, як вина й мінеральні води (наприклад, із відомого джерела "Боржомі"), раніше повністю націлювалися саме на російський ринок, тому відчутно постраждали й тривалий час не могли вийти на показники "докризисового" 2006 р. З іншого боку, частка самих цих продуктів у структурі експорту Грузії не така велика, щоб часткове відкриття російського ринку ставало зовнішньополітичним пріоритетом.

Санкції економічного характеру проявилися у значному стримуванні торговельних операцій до 2013 р. Однак уже в 2014 р. Грузія майже втричі збільшила свій експорт до Російської Федерації – лише обсяги поставок вина, як основного експортного продукту в Росію, порівняно з 2013 р. майже подвоїлися і склали близько 11,4 млн дол [10]. Експорт мінеральних вод за аналогічний період взагалі зріс майже вдвічі, сягнувши позначки в 66,3 млн дол [10]. Грузія поступово відновила ввезення в Росію й інших сільськогосподарських товарів – чаю, лаврового листа, яблук, груш і цитрусових.

Починаючи з 2013 р., частка Росії ву грузинському зовнішньоекономічному балансі постійно зростає. Нині Російська Федерація є другим, після Туреччини, торговельним партнером Грузії – у 2018 р. російський імпорт сягнув позначки в 936 млн дол. [3], роком піз-

ніше тенденція до зростання (принаймні, до літніх подій) теж зберігалася.

Варто зазначити, що непрозора ситуація із закриттям російського ринку свого часу спричинила розвиток економічних та інфраструктурних зв'язків Грузії із третіми державами. Навіть у туристичній галузі, яку "перепрофілювати" найважче, теж прослідковується позитивна динаміка: у 2018 р. Грузія прийняла понад 7 млн іноземних туристів, із яких росіян – трохи більше 1 млн 300 тис. осіб [4]. Таку ситуацію важко було уявити на початку тисячоліття.

Однак і російські туристи, попри введену минулого літа заборону на пряме авіасполучення [20], у 2019 р. відвідували країну, прибуваючи через сухопутний кордон, роблячи пересадки в аеропортах сусідніх держав. У 2020 р. навіть очікувалося зростання кількості російських туристів до майже 2 млн осіб [13], але, очевидно, цей оптимістичний прогноз доведеться скоригувати.

2019 р., приводом для нової кризи у відносинах між Тбілісі й Москвою став інцидент у грузинському парламенті, пов'язаний із візитом до Грузії так званої "Міжпарламентської асамблеї православ'я" на чолі з російськими високопосадовцями. У контексті впроваджених тоді санкцій, ця криза обіцяла бути найважчою з 2008 р., зокрема, її найяскравішим проявом стала заборона російською стороною прямого авіаційного сполучення з Грузією. Через ці обмеження, у пересічних туристів дещо подовжилася подорож, а ось російські авіакомпанії вже восени зазнали, через вимушений простій літаків у "високий сезон", збитків у понад 3 млрд рос. рублів – удвічі більше, ніж їхні грузинські колеги [16].

Незважаючи на те, що через це сама Грузія не дораховувалася майже 1 млн туристів [5], загалом можна говорити, що ця ситуація вкотре продемонструвала небезпеку зав'язаності на російську економіку, ніж призвела до серйозних втрат. Та й на поставки вина цього разу криза не повпливала – і не дивно, ураховуючи високу популярність грузинського вина в Росії. Так, дві з трьох пляшок цього напою, які йдуть на продаж за кордон, традиційно опиняються на полицях саме російських магазинів [15].

Проте варто зазначити, що внаслідок чергової політичної кризи зменшилися інші традиційні джерела прибутку Грузії, пов'язані з Росією. Серед них – обсяг експорту продуктів і напівпродуктів металургійної промисловості, зокрема феросплавів. Так, за результатами 2019 р., імпорт Росії з Грузії саме цієї товарної групи склав усього 25,19 % від усього обсягу імпорту (у 2018 р. – 32,78 %) [17]. У грошовому вимірі, за 2018–2019 рр., товарообіг Росії та Грузії по товарній групі "Метали і вироби з них" склав 253 млн дол., однак по роках це 179 млн у 2018 р. проти всього 74.8 млн у 2019 р. [18].

Грошових переказів – традиційної неформальної сторони російсько-грузинської економічної взаємодії – теж стало менше. Лише чутки про те, що російська сторона може їх заборонити, призвели до того, що їхній об'єм у 2019 р. зменшився на 7 % склавши, прибл. 430 млн дол [19]. Хоча їхня заборона і призвела б до ситуації, схожої на ту, яка склалася в туристичній галузі, коли звичайні люди знаходять спосіб обійти заборону "зверху" шляхом, у цьому випадку, грошових переказів через треті країни.

Грузія послідовно приєднується до всіх санкцій, що їх запроваджує ЄС та інші держави через незаконну анексію території АР Крим [6]. Завдяки колективному характеру цих санкцій саме грузинський внесок оцінити доволі складно, проте саме через свою масовість їх загалом можна охарактеризувати як ефективні. Не можна не відзначити той факт, що й на тлі поширення пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Грузія послі-

довно продовжує приєднуватися до багатосторонніх санкцій, спрямованих проти Росії – точніше, проти її спроб ці санкції відмінити [20].

Будь-який "Чорний Лебідь" (а саме таким є пандемія коронавірусу) здатний у перспективі відкривати нові можливості, головне – це правильно ними скористатися. У випадку Грузії, це може бути активізація зусиль, спрямованих на повернення тимчасово окупованих територій [14], і потенційно це може бути успішним, ураховуючи колосальну кількість ресурсів, яку російська влада витрачає на подолання хвороби в самій Росії. Очевидно, що це стосується не лише Грузії.

Висновки. Грузинські санкції проти РФ, незважаючи на всі зусилля причетних структур та осіб, особливої шкоди російській економіці завдати не можуть через колосальну різницю економічних потенціалів двох держав. З іншого боку, російські санкції проти Грузії можуть бути задіяні в будь-який час – це просто ще один із багатьох інструментів впливу Кремля. Якщо в минулому втрата російського ринку збуту для однієї-двох товарних груп відчутно "била по гаманцю" їхніх грузинських виробників, але загалом до економічної кризи це не призводило, то в майбутньому, особливо враховуючи економічні наслідки подолання пандемії, масштабне застосування санкцій у різних сферах для грузинської економіки може бути критичним.

Через закриття та загальну непередбачуваність російського ринку товарів і послуг, Грузія розвиває торгівлю й гуманітарні контакти з іншими державами. Це спричиняє стрімке зростання кількості бізнес-делегацій і відповідних інвестиційних проєктів. Очевидно, що чим успішніше буде Грузія в майбутньому і чим сильніше вона зблизиться з ЄС і НАТО, тим агресивнішою стане Росія, яка продовжить застосовувати економічні й політичні санкції. Виходячи з уже традиційно напружених відносин між двома державами, Росія ніколи не буде стабільним ринком для грузинських підприємців. Тому стратегічним завданням Грузії повинен стати вихід на нові ринки й максимальне зниження економічної залежності від Росії.

Список використаних джерел:

1. Smith S. Dunne Foreign Policy. Theories, actors, cases / S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne. – Oxford : Oxford University press, 2012. – (2). – С. 222–225.
2. Masters J. What Are Economic Sanctions? [Електронний ресурс] / J. Masters // Council on Foreign Relations. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cfr.org/background/what-are-economic-sanctions>.
3. Васадзе Г. "Как Грузию "обменяли" на Иран. Мифы и реальность антииранских санкций на Южном Кавказе" [Електронний ресурс] / Г. Васадзе // Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cacds.org.ua/?p=6954>.
4. Popescu N. Кто выигрывает от противостояния России и Западу на постсоветском пространстве [Електронний ресурс] / N. Popescu, S. Secieru // Московский центр Карнеги. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://carnegie.ru/commentary/76170>.

Anton Zamiatin, Doctoral Candidate
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF SANCTIONS AS A FOREIGN POLICY INSTRUMENT (IN RELATIONS BETWEEN THE RUSSIAN FEDERATION AND GEORGIA)

On the example of relations between the Russian Federation and Georgia, the presented article analyzes the practice of the mutual application of sanctions – first of all, for the purpose of evaluating its effectiveness. It is determined that in this case the obvious difference in political and economic potentials does not allow to speak about the mutually comparable result of the establishment of the sanctions regime, whereas sanctions as a part of larger foreign policy measures can indeed be effective.

Key words: conflicts, Russian Federation, Georgia, Caucasus, foreign policy of Russia, sanctions.

A. Замятин, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ САНКЦИЙ КАК ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОГО ИНСТРУМЕНТА (НА ПРИМЕРЕ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ И ГРУЗИЕЙ)

На примере отношений между Российской Федерацией и Грузией анализируется практика взаимного применения санкций – в первую очередь, на предмет оценки их эффективности. Определено, что в данном случае разница политико-экономических потенциалов не позволяет говорить о взаимно сопоставимом результате установления санкционного режима. Зато санкции, как часть более масштабных внешнеполитических мероприятий, действительно могут быть эффективными.

Ключевые слова: конфликты, Российская Федерация, Грузия, Кавказ, внешняя политика России, санкции.

5. Ахметели Н. Грузинские эксперты: угроза санкций – напоминание о "российской игле" [Електронний ресурс] / Н. Ахметели // BBC. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/russian/features-48945943>.

6. 112.ua. Пять стран присоединились к введенным ЕС санкциям против России за аннексию Крыма [Електронний ресурс] / 112.ua // 112 Україна. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://112.ua/mir/pyat-stran-prisoedinilis-k-vvedennym-es-sankciyam-protiv-rossii-za-anneksiyu-ryma-454501.html>.

7. МИД России. Двусторонние отношения – Грузия [Електронний ресурс] / Министерство иностранных дел Российской Федерации. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.mid.ru/ru/maps/ge/-category/10498>.

8. Радковець Ю. Росія готує новий бліцкриг проти Грузії? / Ю. Радковець // Бізнес. – 2017. – № 3. – С. 8–16.

9. National Statistics Service of Georgia. External Trade [Електронний ресурс] / National Statistics Service of Georgia // National Statistics Service of Georgia. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://geostat.ge/?action=page&p_id=136&lang=eng.

10. Левченко Л. В. Россия и Грузия: перспективы внешнеэкономического сотрудничества в условиях современной мировой экономики / Л. В. Левченко, Н. И. Иванова. // Мировая экономика. – 2016. – № 3. – С. 106–111.

11. Чарая В. Грузинско-российские торговые отношения / В. Чарая. ГРУЗИЯ – РОССИЯ // Сборник статей – две перспективы по вопросам политики, безопасности, экономики. – Тбилиси : Caucasian House, 2014.

12. Anton Zamiatin Economic Statecraft as Leverage in New Cold War / A. Zamiatin // Contemporary challenges and new developments. – 2019. – № 32. – P. 265–278.

13. Грузия зовет назад российских туристов [Електронний ресурс] // Эксперт Online. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://expert.ru/2020/01/21/gruziya-zovet-nazad-rossijskih-turistov/>.

14. De Waal T. Can the Coronavirus Reset the Abkhazia Conflict? [Електронний ресурс] / T. De Waal // Carnegie Europe. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/81436>.

15. Иванов А. Туристы, вино и денежные переводы: сколько потеряет экономика Грузии без России [Електронний ресурс] / А. Иванов // Комсомольская правда. – 2019.

16. Козлова Д. Разворот над Тбилиси Закрытие авиасообщения с Грузией обошлось России в миллиарды рублей. Но борьба с "русификацией" продолжается [Електронний ресурс] / Д. Козлова // Новая газета. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://novayagazeta.ru/articles/2020/02/17/83971-razvorot-nad-tbilisi>.

17. Внешняя торговля России. Торговля между Россией и Грузией в 2019 году [Електронний ресурс] / Внешняя торговля России // Федеральная таможенная служба Российской Федерации. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://russian-trade.com/reports-and-reviews/2020-02/torgovlya-mezhdu-rossiye-i-gruziye-v-2019-g/>

18. Товароборот России и Грузии "Металлы и изделия из них" [Електронний ресурс] // Федеральная таможенная служба Российской Федерации. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://ru-stat.com/date-Y2018-2020/RU/trade/GE/15>.

19. Денежные переводы — сколько денег прислали мигранты в Грузию [Електронний ресурс] // Новость.GE – грузинские новости на русском. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/cbpy>

20. Закрытие авиасообщения между Россией и Грузией. Пять важных вопросов [Електронний ресурс] // BBC. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/russian/features-48730641>.

21. Дудина Г. Санкции невосприимчивы к COVID [Електронний ресурс] / Г. Дудина // Коммерсантъ. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kommersant.ru/doc/4314456>.

22. Yudina A. The rally round the flag effect in Russia: how an international crisis turns regime opponents into regime supporters : дис. канд. культурології. – Chapel Hill, 2015.

Надійшла до редколегії 03.01.20